

**NAKON TRAGEDIJA POPUT ONE U KOČANIMA
U SJEVERNOJ MAKEDONIJI I U NOVOM SADU U
SRBIJI, POTVRDILO SE DA SE NAKNADNO BAVIMO
POSljedicama I TRAŽI ALIBI, A IZOSTAJE PREVENCIJA**

Korupcija; uhodani sustav što donosi milijarde eura štete i podmuklo ubija

Piše Ivica Beti

Voljeli bismo da je ovo samo san, ružan san, košmar, i da se probudimo – ponavljale su u šoku učiteljice u školi u Kočanima, općini u Sjevernoj Makedoniji, gdje je u požaru u ilegalnom noćnom klubu sredinom mjeseca poginulo 59 ljudi, mahom mladih.

– Moje jedino dijete je umrlo. Što mi je ostalo u životu? Više mi život ni ne treba. On je tek počeo živjeti... – govorio je u kameru otac poginulog 21-godišnjaka. Požar je izazvala pirotehnika korištena tijekom koncerta makedonskog benda DNK. Zapalio se krov, nastao je stampedo, posjetitelji su gazili jedni po drugima tražeći izlaz. Pokazalo se da je klub radio bez dozvola, a da gazdi nije ni kraju pameti bila briga za sigurnost, govori i podatak da je u klubu te noći

Voljeli bismo da je ovo samo san, ružan san, košmar, i da se probudimo – ponavljale su u šoku učiteljice u školi u Kočanima, općini u Sjevernoj Makedoniji, gdje je u požaru u ilegalnom noćnom klubu sredinom mjeseca poginulo 59 ljudi, mahom mladih

bilo dvostruko više gostiju nego što je prodano ulaznica. Zaštitari su pustili petstotinjak ljudi. Preživjeli tvrde da su samo jedna vrata bila otvorena. Kako to već ide, političari su se odmah stali zgražati kako je klub uopće mogao raditi bez papira, čiji je to propust, što je radila općinska vlast, što inspekcija, tko je koga podmitio i tko će odgovarati za 59 mrtvih? Slično je bilo i nakon tragedije u Novom Sadu, poslije urušavanja nadstrešnice na željezničkom kolodvoru 1. studenog prošle godine. Poginulo je 16 osoba, uključujući i četvero djece. I u Srbiji se nakon toga počeo pisati o propustima koji su doveli do tragedije, o sumnjama u korupciju i šlamperaj. Uz pitanja čiji je to propust, što je radila gradska vlast, što inspekcija, tko je koga podmitio i tko će odgovarati za 16 mrtvih?

Oba su događaja izazvala prosvjede građana, s time da su oni u Srbiji zbog masovnosti i upornosti studenata umalo glave stajali predsjednika Aleksandra Vučića. Uporno se, u oba slučaja, provlače teze da je riječ o odgovornosti pojedinaca, bio to pohlepni vlasnik kluba ili općinski činovnik, političar koji kroji javne natječaje ili izvođač radova. Zajednička im je pohlepa i, sve upućuje na to, korupcija. A korupcija je zeznuta stvar, zna biti toliko srasla sa strukturama da ju je teško uočiti. Živi u simbiozi s politikom. Kapitalizam kao sustav nije loše zamišljen, no oni koji su ga teoretski razrađivali nisu uzeli u obzir vrlo važan faktor – ljudsku narav. Ona je “bug” zbog koje se događaju tragedije na koje su, nažalost, mnogi već i oguglali, kao i na brojne druge, doduše ne toliko masovne, primjere nepravde u svijetu koji se vrti oko novca. O Kočanima se već gotovo i ne piše otkako je 56 ljesova spušteno u zemlju, a i o Novom Sadu ne bi se pisalo da nema upornih studenata koji ne žele šutjeti jer vjeruju u bolje posloženi sustav. I pravdu. Žele se osjećati sigurno u svojoj koži, u svojoj zemlji. No, opet se premalo raspravlja o prevenciji zla. Bavi se posljedicama. Jesu li se tragedije mogle spriječiti? Korupcija ne podrazumijeva isključivo uzimanje ili davanje novca, rekao je sarajevski odvjetnik Goran Dragović u razgovoru za BBC. Korupcija je širi pojam s mnogo specifičnih pojavnih oblika, a zajednički im je osobni interes koji ne mora nužno biti financijski. Može se, ističe, odnositi i na dobivanje pozicija, prednosti ili bilo koje druge koristi. Može, eto, dovesti i do smrtnih slučajeva. Korupcija ubija. Jedno je istraživanje pokazalo da se oko 83 posto svih smrtnih slučajeva zbog urušavanja zgrada u posljednja tri desetljeća u svijetu dogodilo u državama s visokom stopom korupcije. Kao primjeri se navode potresi u Haitiju 2010. i Turskoj 2023., kad je u urušavanju ofrlje sagrađenih zgrada poginuo velik broj ljudi.

– Kao što je korupcija višeslojna pojava tako su i aspekti s kojih je analiziramo brojni i različiti. Korupcija je negativna pojava koju se ne može iskorijeniti, ali ako se stavi pod kontrolu, ima šanse da se štetne posljedice za gospodarstvo i društvo u cjelini smanje. U svijetu nažalost postoji dugogodišnja povijest nesretnih događaja koji su mogli biti spriječeni ili posljedice ublažene, samo da nije bilo korupcije. Sektor građevinarstva je, prema međunarodnim izvorima, jedan od najkorumpiranijih, i velika plaćanja za dobivanje ili izmjenu ugovora te zaobilaženje propisa su uobičajena. Utjecaj korupcije nadilazi plaćanje mita na nekvalitetnu izgradnju infrastrukture s niskim ekonomskim povratom uz minimalna sredstva za održavanje – kaže za Obzor dr. sc. Jelena Budak s Ekonomskog instituta u Zagrebu.

Veliki infrastrukturni projekti su predmet javnih nabava i financiraju se javnim fondovima, gdje je politički utjecaj u njihovoj raspodjeli, ističe, ogroman, isto kao i korupcijski rizici. Korupci-

Nepravdu vidimo na svakom koraku, počevši od svakodnevnih opservacija problema u sistemu, na poslu, školi, u prometu... Gotovo svugdje, kaže Petar Tanta

ja, napominje, pogoršava i posljedice prirodnih katastrofa poput poplava, potresa i slično, a poznati su i slučajevi kada je korupcija “skrenula” medicinsku pomoć tijekom epidemija. Poznati su primjeri podmičivanja koje je kumovalo urušavanju zgrade u Bangladešu u travnju 2013., kad je poginulo više od 1130 ljudi. Kenijski arhitekti su, kaže dr. Budak, izjavili da su zbog korupcije deseci ljudi poginuli u urušavanju zgrada u Keniji, uključujući najmanje tri osobe u 2019. i 49 u katastrofi 2016. godine. I požar u Rana Plazi u Bangladešu 2013. godine, u kojem je poginulo više od tisuću ljudi koji rade u tekstilnoj industriji, velikim je dijelom posljedica činjenice da je korumpirani vlasnik zgrade mogao zanemariti zahtjeve za dozvole i sigurnosne propise. I potnuće trajekta Sewol u Južnoj Koreji 2014. godine, u kojem se utopilo 300 ljudi, dogodilo se jer su vlasnici broda podmitili regulatore da ignoriraju činjenicu da je trajekt opasno preopterećen. Nadalje, nabraja, i eksplozija kemijske tvornice u Tianjinu u Kini 2015. godine, u kojoj je poginulo više od stotinu ljudi, može se pripisati sposobnosti vlasnika tvornice da iskoriste svoje političke veze kako bi izbjegli poštivanje regulatornih zahtjeva i osigurali povoljne ocjene vladinih inspektora.

– To su samo neki od najistaknutijih primjera. Štoviše, dok su incidenti s masovnim smrtnim slučajevima oni koji dospiju na naslovnice, korumpirano zaobilaženje sigurnosnih propisa vjerojatno pridonosi redovitim smrtnim slučajevima i ozljedama koje ne privlače pozornost – kaže dr. Budak.

Kad se govori o korupciji kao prijetnji nacionalnoj sigurnosti, bilo da se radi o nabavi oružja bilo o odavanju povjerljivih podataka, pitanje je je li nacionalna sigurnost, a nacionalni interes sigurno jest, i slučaj kada premijer za mito proda udjele u nacionalnoj naftnoj kompaniji. Papa Franjo rekao je da je korupcija “korov našega vremena”, koji napada politiku, gospodarstvo i društvo. Analitičari ističu da korupcija nikada nije individualan čin. “Korupcija nije čin, već stanje, osobno i društveno stanje u kojem se čovjek navikne živjeti”, napisao je papa. Korupcija je, u najširem smislu, svaki oblik zloporabe ovlasti zbog osobne ili skupne koristi bez obzira na to radi li se o javnom ili privatnom sektoru.

Pravni stručnjak Josip Kregar pisao je da korupcija ne proizlazi iz

Korupcija je negativna pojava koju se ne može iskorijeniti, ali ako se stavi pod kontrolu, ima šanse da se štetne posljedice za gospodarstvo i društvo u cjelini smanje, kaže Jelena Budak

genetskih predispozicija, nedostatka vrijednosti ili individualne etike, već je sistemski pojava po svojim uzrocima i posljedicama. Korupcija se češće pojavljuje u državama koje prolaze kroz proces tranzicije s totalitarnog u demokratsko uređenje.

– Nepravdu vidimo na svakom koraku, počevši od svakodnevnih opservacija problema u sistemu, na poslu, školi, u prometu... Gotovo svugdje. Ako je nešto društvena norma, odnosno zakon, primjerice stat na crveno svjetlo, pa ako netko to ne napravi i prekrši to pravilo, krivimo sustav koji to nije na vrijeme prevenirao ili kaznio. Pogotovo jer nam je jasno da netko može nastradati. Kada se dogodi strašna tragedija sa smrtnim ishodom, u vrtlogu negativnih emocija ispunjenih tugom, u očaju tražimo krivca kako bismo mogli ispuniti djelić pravde za koji svi smatramo da je potreban, jer je to najmanje što žrtve zaslužuju. To je ona bazična ljudska emocija kada se osjećate loše – tražite uzrok. Najčešće uzročno-posljedična veza jest sustav koji je to omogućio, točnije rupe u sustavu, nazovimo ih korupcija, traljavost ili nešto slično, kojih ne bi smjelo biti. I zato imamo potrebu pronaći krivca, ili barem utvrditi korake kako je krivac došao u tu poziciju da počini nedjelo. Tko mu je to omogućio? Sustav mu je omogućio, jer on diktira niz pravila, normi po kojima se kao društvo ravnamo. Umjesto da nam je korektiv, on je olakšavajući faktor koji je doveo do katastrofe iz koje se ne može nazad. I zato krivimo sustav, zato ga želimo promijeniti, jer da valja, do krize ne bi došlo. Primjer za takav način jest pad nadstrešnice u Novom Sadu koji je izravna posljedica korupcije u kojoj je bitnije zaraditi novac nego ugraditi kvalitetan materijal. Do sada je 16 života ugašeno zbog toga što je netko želio malo više zaraditi, svjesno ignorirajući pravila struke. Tko god vidi takvo nešto, ne može ostati ravnodušan, jer uzročno-posljedična veza je poprilično jasna. Korupcija na kraju sve razara – kaže komunikacijski stručnjak i analitičar Petar Tanta.

Najčešće vrste korupcije su politička, administrativna i sustavna ili sistemski. Prema Transparency Internationalu, korupcija je zloporaba povjerene moći za privatnu korist. U političkoj korupciji cilj nije nužno novčana korist, već i moć. To je ono kad se u novinskim crnim kronikama piše o trgovini utjecajem ili zloporabama javnog položaja. Neki

od njezinih oblika su i, dakako, mito, klijentelizam, nepotizam ili kronizam, pristranost pri dodjeli poslova i ostalih pogodnosti prijateljima ili kumovima, babi i stricovima.

Stručnjaci su suglasni u tome da je osnovni uzroka korupcije ljudska pohlepa, pa onda i strategija borbe protiv nje treba sadržavati mjere preventivnog karaktera koje “promiču čestitost i etičko ponašanje svakog pojedinca”, s time da se, napominju, na korupciju ne smije gledati kao na isključivo pojedinačni problem jer je u mnogim suvremenim društvima sistemski bolest. A sistemski korupcija je, dakako, posljedica one političke. Koliko je dosad poznato, 2021. objavljeni su planovi za obnovu i proširenje kolodvora u Novom Sadu kao dio plana Vlade o revitalizaciji i modernizaciji željezničke infrastrukture i uvođenje brzih vlakova. Plan je uključivao obnovu kolosijeka, izgradnju nove platforme i kompletnu rekonstrukciju glavne zgrade s dodatnim liftovima za osobe s invaliditetom. Preduvjet za rekonstrukciju bila je demontaža mosta Boška Peroševića i rekonstrukcija Željčeva mosta prema projektu Aleksandra Bojovića, koji je izgradio međunarodni konzorcij JV Azvi – Taddei – Horta Coslada International. Posao su obavile kineske kompanije China Railway International i China Communications Construction Company u sklopu šireg projekta koji obuhvaća prugu Budimpešta – Beograd. Zgrada je svečano otvorena 19. ožujka 2022., a onda se 1. studenog 2024., oko 11.50 sati, nadstrešnica iznad glavnog ulaza na željezničkom kolodvoru u Novom Sadu – urušila. Predsjednik Vučić zatražio je i političku i kaznenu odgovornost. I oporba.

– Taktika vlasti je da se cijeli slučaj razvodni. Žrtve zaslužuju pravdu i netko je kriv za to što se dogodilo – rekao je Đorđe Pavićević iz Zeleno-lijeve fronte.

Zbog tragedije 3. studenog održan je prosvjed ispred Ministarstva građevinarstva, prometa i infrastrukture, a tjedan dana kasnije oporba u parlamentu organizirala je i prosvjed ispred zgrade Vlade Republike Srbije u Beogradu pod nazivom “Korupcija ubija”. Tražile su se ostavke predsjednika Vlade Miloša Vučevića i gradonačelnika Novog Sada Milana Đurića, objavljivanje tajnih ugovora o rekonstrukciji stanice, kao i provjera svih radova na javnim objektima u posljednjih deset godina. Pokrenute su akcije “Zastani, Srbijo”, do 11. prosinca četrdesetak fakulteta započelo je s blokadom, a pridružile su im se i neke srednje škole. Ognjen Radonjić, redoviti profesor ekonomije na Odsjeku za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Beogradu, rekao je za agenciju Beta da su posljedice podmičivanja pri izboru izvođača javnih radova, najčešće previsoke cijene, nezavršeni projekti ili projekti koji nisu provedeni u skladu s minimalnim standardima kvalitete i sigurnosti.

– Korupcija snižava kvalitetu i pristup javnim uslugama poput obrazovanja, zdravstva, sudova, policije... Također, korupcija onemogućava pružanje jednake šanse svima, što povećava siromaštvo i društvene nejednakosti. Isto tako, korupcija nameće dupli porez koji posebno teško pada siromašnima koji moraju dodatno potplaćivati kako bi došli do usluga na koje inače imaju pravo. Osim toga,

korupcija u sprezi s organiziranim kriminalom ugrožava vladavinu prava, to jest jednak pristup zakonima i jednakost pred zakonom – zaključio je Radonjić.

Prema Indeksu percepcije korupcije za 2024. godinu, čak dvije trećine od 180 zemalja dobilo je loše ocjene, navodi organizacija Transparency International, i nalaze se ispod prosječne vrijednosti od 50 bodova. Na taj je način pogođeno skoro 6,8 milijardi ljudi, odnosno 85 posto svjetske populacije. Danska ima najviše bodova, 90, i po sedmi je put zaredom osvojila prvo mjesto kao zemlja s najmanjom razinom percipirane korupcije. Slijede Finska, Singapur, Novi Zeland, Luksemburg, Norveška i Švicarska s 81 bodom. Hrvatska ima 47 bodova. – Korupcija je rastuća globalna prijetnja, ona ne potkopava samo razvoj već je jedan od glavnih uzroka za pad razine demokracije, nestabilnosti i kršenja ljudskih prava” – rekao je François Valérien iz Transparency Internationala. U Europskoj komisiji ističu da je korupciju teško kvantificirati, no konzervativne procjene govore da gospodarstvo EU zbog korupcije gubi najmanje 120 milijardi eura godišnje. U istraživanju 2022. gotovo sedam od deset Europljana, njih 68 posto, smatralo da je korupcija u njihovoj zemlji raširena, a samo je trećina ispitanika smatrala da su naponi vlade u borbi protiv korupcije djelotvorni.

Okorupciji se, kako je u stručnom radu “Korupcija kao etički i sigurnosni problem” navela Karmen Skube, dugo razmišljalo kao o sporadičnoj pojavi koja se vezuje za mentalitet i kulturu pojedinog društva, posebno nerazvijenog dijela svijeta i zemalja u tranziciji. “No rezultati istraživanja, ali i sve učestaliji politički korupcijski skandali, pokazuju da je ta pojava vrlo ukorijenjena i u mnogim društvima s razvijenom demokracijom, kao u Italiji i Njemačkoj, što znači da ona ne “bira” granice, kulturu, političko uređenje ili religiju”, naglasila je i dodala kako poduzimanje mehanizama za borbu protiv korupcije mora biti praćeno sviješću da je nije moguće iskorijeniti, ali se može uspješno kontrolirati. “Nema načina i mehanizama da se ona potpuno ukloni, ali se može i mora suzbijati i smanjivati jer predstavlja moralni, politički, gospodarski, pravni, socijalni i sigurnosni problem. Korupcija djeluje na društvo poput kronične bolesti. Preciznom dijagnozom moguće je propisati djelotvornu terapiju kojom se bolest može zaliječiti, ali ne i izliječiti”, naglasila je Skupe. Ni Hrvatska, naravno, na korupciju nije imuna. I kod nas se nakon tragedija naknadno traže alibiji.

– Što se prevencije tiče, stroge i pravovremene sankcije su nužne, a u Hrvatskoj su procesi predugi. Osvještavanje koliko je korupcija štetna također izostaje. Međutim, ako mediji izvještavaju o “sitnim” slučajevima koji bez sumnje jesu kazneno djelo korupcije i takve se slučajeve svakodnevno prikazuje kao afere, na njih se javnost pomalo navikava i postaje imuna i na velike slučajeve. Manje slučajeve treba promptno kažnjavati, ali bez velike pompe kako veliki stvarni skandali ne bi prolazili ispod radara, odnosno da ne dobiju isti blagi tretman žute štampe i trakavice koju javnost više nema interesa pratiti tijekom silnih godina procesuiranja slučaja. Stoga i ne čudi da hrvatsko biračko tijelo dosada niti na jednim izborima nije sankcioniralo korupciju. Treće i najvažnije sredstvo suzbijanja korupcije je uređeni sustav. Neki dan sam doznala za izreku rimskog povjesničara Tacita koji je napisao da je najkorumpiranija država ona koja ima najviše zakona. S urušavanjem moralnih vrijednosti u društvu, raste broj zakona, a vrijedi i obratno: u moru zakona i podzakonskih propisa koji nisu usklađeni i nemoguće ih je sustavno i dosljedno provoditi, tlo za nepoštenne prakse i korupciju je vrlo plodno. I to je slučaj Hrvatske – kaže nam dr. Jelena Budak.

U svijetu postoji povijest nesretnih događaja koji su mogli biti spriječeni samo da nije bilo korupcije